

29.5.2015

Dnro 2657/4/14

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Esittelijäneuvos Mikko Eteläpää

ERITYINEN KOTIETSINTÄ

1

KANTELU

Asianajaja arvosteli 11.6.2014 päivätyssä päämiehensä A:n puolesta laatimassaan kirjoituksessa - - - poliisilaitoksen poliisimiesten menettelyä A:n yrityksen toimistotilaan kohdistetussa paikanetsinnässä 30.4.2014 ja paikanetsinnän yhteydessä takavarikoituun tietokoneeseen kohdistetussa laite-etsinnässä 7.5.2014.

Asianajajan mukaan paikanetsintä olisi tullut suorittaa erityisenä kotietsintänä, joka olisi tullut toteuttaa etsintävaltuutetun valvonnassa. Laite-etsintää varten olisi tullut pyytää käräjäoikeutta määräämään etsintävaltuutettu. Näkemystään asianajaja perusteli sillä, että hän on edeltävän parin vuoden ajan avustanut A:ta ko. rikosasiassa sekä veroasiassa, jossa on toiminut A:n asiamiehenä hallinto-oikeudessa.

Em. tehtävissä asianajaja on käynyt A:n kanssa kirjeenvaihtoa, minkä vuoksi A:n tietokoneella on runsaasti asianajajan ja A:n välistä kirjeenvaihtoa. A:n asioita hoitavat asianajajan lisäksi myös muut lakimiehet, joiden viestejä voi olla koneella.

Asianajaja ei ollut paikanetsinnässä paikalla, mutta oli etsinnän aluksi puhelinyhteydessä etsinnän toimitusmieheen, jolle asianajaja ilmoitti em. käsityksensä etsinnän luonteesta ja että se tulee suorittaa etsintävaltuutetun valvonnassa.

Asianajajan käsityksen mukaan toimitusmies olikin yhteydessä tutkinnanjohtajaan, mutta etsintää ei kuitenkaan toteutettu erityisenä kotietsintänä eikä etsintöjä suoritettu etsintävaltuutetun valvonnassa.

2

SELVITYS

- - -

3

RATKAISU

Katson, että kantelussa kysymyksessä olevassa paikanetsinnässä ja laite-etsinnässä on menetelty virheellisesti.

Perustelen ratkaisuani seuraavasti.

3.1

Saatu selvitys

Rikoskomisario B kertoo selvityksessään etsinnän kulusta. Kantelun kannalta olennaista B:n selvityksessä on, että etsinnän aluksi paikalla ollut A oli yhteydessä asianajajaan, joka kertoi, että A:n toimitiloissa olevissa tietokoneissa oli asianajajan ja A:n välistä viestintää, mikä asia tuli myös B:n tietoon. Tiedon saatuaan B oli yhteydessä poliisihallinnon kouluttajina toimiviin henkilöihin varmistaakseen oikean menettelyn.

B katsoo, että mikäli kantelussa esitetty tulkinta olisi oikea, on olemassa vaara, että erityisestä kotietsinnästä tulee ajan kuluessa pääsääntö. B:n mukaan laissa tai lain valmisteluaineistossa ei ole missään todettu, että asianajajan päämiehen luokse tehtävä etsintä muuttuisi erityiseksi kotietsinnäksi sen vuoksi, että tällä on ollut apunaan avustaja ja hänen luonaan tai tietokoneella on tähän toimeksiantoon liittyvää aineistoa. Mikäli lainsäätäjällä olisi tarkoittanut, että tällä perusteella myös päämiehen luona tehtävät etsinnät olisivat erityisiä kotietsintöjä, siitä olisi B:n arvion mukaan varmuudella maininta lainvalmistelutöissä.

B toteaa, että päämiehen näkökulmasta asia tulee turvatuksi pakkokeinolain 7 luvun 3 §:n säännöksellä.

Lounais-Suomen poliisilaitos pitää oikeana B:n tulkintaa pakkokeinolain 8 luvun 1 §:n 3 momentista, jonka tueksi B viittaa oikeuskirjallisuuteen, lainvalmistelutöihin ja poliisihallinnon koulutuksessa otettuun ja opettuun kantaan. Poliisilaitos toteaa, että erityisen kotietsinnän kohteen osalta niissä keskitytään tahoihin, missä erityinen kotietsintä voi tulla suoritettavaksi. Sen sijaan lainvalmistelutöissä ei ole missään todettu, että asianajajan päämiehen luokse tehtävä etsintä muuttuisi erityiseksi kotietsinnäksi sen vuoksi, että tällä on ollut apunaan avustaja ja hänen luonaan tai tietokoneella on tähän toimeksiantoon liittyvää aineistoa. Mikäli lainsäätäjällä olisi tarkoittanut, että tällä perusteella myös päämiehen luona tehtävät etsinnät olisivat erityisiä kotietsintöjä, olisi siitä maininta lainvalmistelutöissä.

Poliisihallitus yhtyy poliisilaitoksen käsitykseen, ettei lainsäätäjällä ole tarkoittanut asianajajan päämiehen luokse tehtävän paikkaan kohdistuvan etsinnän tai päämiehen tekniseen laitteeseen tehtävän laite-etsinnän edellyttävän erityisen kotietsinnän menettelyn noudattamista sillä perusteella, että paikassa tai teknisessä laitteessa on tai saattaa olla tähän toimeksiantoon liittyvää pakkokeinolain 7 luvun 3 §:n 2 momentissa tarkoitettuja asiakirjoja. Mikäli näin olisi tarkoitettu, siitä olisi mainittu lain esitöissä.

Poliisihallitus kertoo poliisihallinnossa järjestetyn vuoden 2013 aikana vuonna 2014 voimaan tulleiden esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilakien koulutus, jonka yhteydessä käsiteltiin myös erityistä kotietsintää. Koulutuksessa säännöstä tulkittiin pakkokeinolain esitöitä mukaillen niin, että esimerkiksi asianajajan toimistoon tehtävä etsintä on lähtökohtaisesti erityistä kotietsintää. Myös asianajajan kotiin tehtävä kotietsintä olisi erityistä kotietsintää siinä tapauksessa, että hän harjoittaa siellä ammattiaan ja etsintä kohdistuu materiaaliin, joka voi pitää sisällään sellaista, mistä asianajaja ei saa oikeudenkäymiskaaren mukaan todistaa. Asianajajan päämiehen luokse tehtävää paikkaan kohdistuvaa etsintää ei sen sijaan pidetty erityisenä kotietsintänä, vaikka siellä olisi takavarikkokiellon alaista päämiehen ja asianajajan välistä viestintää.

3.2

Sovellettavia säännöksiä

Pakkokeinolain 8 luvun 1 § sisältää paikkaan kohdistuvien etsintöjen määritelmät:

Tämän luvun mukaisia paikkaan kohdistuvia etsintöjä ovat kotietsintä, joka voi olla yleinen tai erityinen kotietsintä, sekä paikanetsintä.

Yleisellä kotietsinnällä tarkoitetaan rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetussa kotirauhan suojaamassa paikassa toimitettavaa etsintää.

Erityisellä kotietsinnällä tarkoitetaan etsintää sellaisessa tilassa, jossa etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai josta mainitun luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta ja johon ei tämän lain 7 luvun 3 §:n nojalla saa kohdistaa takavarikkoa tai asiakirjan jäljentämistä.

Paikanetsinnällä tarkoitetaan etsintää, joka toimitetaan muussa kuin 2 tai 3 momentissa tarkoitetussa paikassa, vaikka siihen ei ole yleistä pääsyä tai yleinen pääsy siihen on rajoitettu tai estetty etsinnän toimittamisajankohtana, taikka jonka kohteena on kulkuneuvo.

Paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättämisestä säädetään pakkokeinolain 8 luvun 15 §:ssä:

Yleisestä kotietsinnästä ja paikanetsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Erityisestä kotietsinnästä ja etsintävaltuutetun määräämisestä päättää tuomioistuim.

Jos yleisessä kotietsinnässä tai paikanetsinnässä ilmenee, että etsintä kohdistuu 1 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tietoon, tai jos erityinen kotietsintä on välttämätöntä toimittaa kiireellisesti, pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää erityisen kotietsinnän toimittamisesta ja etsintävaltuutetun määräämisestä.

Poliisimies saa ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä toimittaa yleisen kotietsinnän tai paikanetsinnän henkilön löytämiseksi tai sellaisen esineen takavarikoimiseksi, jota on voitu seurata tai jäljittää rikoksen tekemisestä verkseltään. Poliisimies voi ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä toimittaa yleisen kotietsinnän ja paikanetsinnän myös silloin, kun etsinnän välitön toimittaminen on asian kiireellisyyden vuoksi välttämätöntä.

Pakkokeinolain 20 §:n 1 momentti sisältää laite-etsinnän määritelmän:

Laite-etsinnällä tarkoitetaan tietokoneessa, telepätelaitteessa tai muussa vastaavassa teknisessä laitteessa tai tietojärjestelmässä etsinnän toimittamishetkellä olevaan tietosisältöön kohdistettavaa etsintää.

Pakkokeinolain 8 luvun 28 §:n mukaan laite-etsintään sovelletaan paikkaan kohdistuvaan etsintää koskevia säännöksiä:

Kun laite-etsintä toimitetaan paikkaan kohdistuvan etsinnän yhteydessä, sovelletaan viimeksi mainitun toimittamista koskevia säännöksiä. Muissa tapauksissa läsnäolon, menettelyn, etsintävaltuutetun, asiakirjan avaamisen ja tutkimisen sekä pöytäkirjan osalta noudatetaan soveltuvin osin 5-13 ja 19 §:n säännöksiä.

Pakkokeinolain 8 luvun 29 §:n mukaan laite-etsinnästä päättää:

Laite-etsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies ja 15 §:n 3 momentissa tarkoitetussa kiireellisessä tilanteessa poliisimies noudattaen soveltuvin osin 16 §:ssä säädettyä. Jos kysymys on 1 §:n 3 momentissa tarkoitetuista tiedoista, noudatetaan soveltuvin osin erityistä kotietsintää koskevia 15 §:n 1 ja 2 momenttia ja 17 §:ää.

3.3

Arviointi

Pakkokeinolakia koskevassa hallituksen esityksessä HE 222/2010 vp erityisen kotietsinnän kohteista todetaan muun muassa (s. 291).

Momentissa tilan korostunut liityntä salassapitovelvollisuuteen tai -oikeuteen todettaisiin ilmaisulla "etsintää sellaisessa tilassa, jossa etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa". Tämä ilmaisu tarkoittaisi sitä, että paikkaan kohdistuvan etsinnän määrittäminen erityiseksi kotietsinnäksi ei riippuisi kategorisesti siitä, mihin tarkoitukseen kyseessä olevaa paikkaa yleensä tai pääasiallisesti käytetään. Erityisen kotietsinnän piiriin saattaisi mennä esimerkiksi asianajajan asunto, jos hän tekee töitä siellä tai jos siellä muuten on hänen työhönsä liittyviä asiakirjoja. Toisaalta asianajotoimistoon kohdistuva etsintä saatettaisiin rajata siten, että tietoon ei ilmeisesti tule salassa pidettäviä tietoja (esimerkiksi henkilön etsiminen tai tietyn esineen etsiminen todistelutarkoitusta varten), jolloin ei olisi myöskään kysymys erityisestä kotietsinnästä. Koska tarkoituksena on tältä osin suojata salassapitovelvollisuutta tai -oikeutta eikä tiettyjä tiloja, erityisen kotietsinnän kohteena olevan tilan määrittely jäisi pakostakin jossakin määrin avoimeksi ja kotietsintäpäätöstä valmisteltaessa tehtävän huolellisen harkinnan yhteydessä yksityistapauksellisesti määritettäväksi.

Edellä olevaan viitaten en voi yhtyä selvityksissä ja lausunnoissa esitettyyn näkemykseen, jonka mukaan esimerkiksi asianajajan päämiehen luokse tehtävää kotietsintää ei voitaisi pitää erityisenä kotietsintänä, vaikka siellä olisi takavarikkokiellon alaista päämiehen ja asianajajan välisiä viestejä. Kuten hallituksen esityksessä todetaan, paikkaan kohdistuvan etsinnän määrittäminen erityiseksi kotietsinnäksi ei riippuisi kategorisesti siitä, mihin tarkoitukseen kyseessä olevaa paikkaa yleensä tai pääasiallisesti käytetään. Suojeluobjektina eivät ole tietyt, vain esimerkkeinä hallituksen esityksessä mainitut tilat, vaan salassapitovelvollisuus- tai oikeus. Hallituksen esityksessä mainitut tilat ovat käsitykseni mukaan sellaisia, joissa tällaisia tietoja yleensä suurella todennäköisyydellä esiintyy, mutta tarkoitus ei käsitykseni mukaan ole ollut sulkea pois minkäänlaisia tiloja. Käsitykseni mukaan tätä osoittaa myös se, että niin 8 luvun 1 §:n 3 momentin kuin 15 §:n 2 momentin sanamuodon mukaan kysymys on "tiedosta", johon kohdistuu salassapitovelvollisuus tai -oikeus riippumatta siitä, missä tällainen tieto on. Lakitekstissä on käytetty ainoastaan ilmaisua "tilassa, jossa etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa...", rajaamatta näitä tiloja millään muulla tavalla.

Käsitykseni mukaan asian arvioinnissa ratkaisevaa lain sanamuodon mukaisesti on se, milloin ja millä perusteilla on "syytä olettaa" etsinnän kohteeksi joutuvan laissa kerrottua salassapidon alaista tietoa. Hallituksen esityksessä tätä kuvataan seuraavasti (s. 291–292):

Ilmaisu "etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa" tarkoittaa sitä, että etsinnän arvioiminen erityisesti kotietsinnäksi on tietyn kynnyksen takana. Tämä kynnyksellä riippuisi siitä, onko kysymyksessä salassapitovelvollisuuden tai oikeutetun työhuone, liiketila tai muu vastaava ammatinharjoittamispaikka vai onko kysymyksessä muu tila. Jos kysymys on ammatinharjoittamispaikasta ja jos etsinnän kohteena ovat paikassa olevat asiakirjat ja tiedot, lähtökohtana olisi etsinnän katsominen erityisesti kotietsinnäksi. Muiden tilojen osalta tulisi olla nimenomaista tietoa siitä, että sieltä saattaa löytyä kysymyksessä olevaa tietoa. Kuten edellä on viitattu, kumpienkin paikkojen kohdalla vaikuttaisi se, mitä etsintäpäätöksen perusteella paikasta etsitään ja mitä siellä tutkitaan. Lisäksi kynnykseen saattaisi vaikuttaa se, minkälaisen henkilön salassapitovelvollisuudesta tai -oikeudesta on kysymys. Esimerkiksi virkamiehillä ei välttämättä ole työhuoneessaan samassa määrin salassa pidettävää tietoa kuin asianajajalla. Jos alkuperäinen arvio tilojen luonteesta osoittautuisi vääräksi, etsintä voisi muuttua erityiseksi kotietsinnäksi kesken etsinnän toimittamisen, mihin liittyvästä päätöksenteosta ja etsintävaltuutetun määräämisestä säädettäisiin 15 §:n 2 momentissa.

Sitä, milloin hallituksen esityksessä tarkoitettu tavoin on nimenomaista tietoa siitä, että sieltä saattaa löytyä kysymyksessä olevaa tietoa, on käsitykseni mukaan riippuvainen yksittäisestä tapauksesta ilmenevistä seikoista.

Käsillä olevassa tapauksessa ilmoitus kohteessa olevasta mahdollisesta asianajajan ja päämiehen välisestä viestinnästä on tullut asianajajalta. Käsitykseni mukaan asianajaja velvoittavat säännökset ja ohjeet (muun muassa hyvä asianajotapa) antavat aiheen pitää asianajajan ilmoitusta lähtökohtaisesti uskottavana, jos mitään vastaan puhuvia argumentteja ei ole tiedossa. Näin ollen käsillä olevassa tapauksessa paikanetsinnän alettua paikanetsinnän suorittajille on tullut "nimenomaista tietoa siitä, että sieltä saattaa löytyä kysymyksessä olevaa tietoa".

Tilanteessa on mielestäni ollut asianajajan ilmoituksen jälkeen ollut syytä olettaa etsinnän kohteeksi joutuvan asianajosalaisuuden alaista tietoa.

Menettelystä, kun etsinnän kuluessa ilmenee etsinnän kohdistuvan lain 1 §:n 3 momentissa tarkoitettua tietoa, säädetään pakkokeinolain 8 luvun 15 §:n 2 momentissa. Lain mukaan tällaisessa tilanteessa pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää erityisen kotietsinnän toimittamisesta ja etsintävaltuutetun määräämisestä.

Hallituksen esityksessä asiasta todetaan (s. 304):

tapauksissa, joissa etsinnän jo ollessa käynnissä paljastuu sen kohdistuminen 1 §:n 3 momentissa tarkoitettuun salassapitovelvollisuuteen tai -oikeuteen liittyvään tietoon, etsintä olisi keskeytettävä siksi aikaa, kunnes etsintävaltuutettu saadaan mukaan. Tämä voitaisiin toteuttaa kahdella tavalla. Ensinnäkin tutkimuspaikka tai -kohde voitaisiin eristää 9 luvun 1 §:n nojalla. Tästä saattaa kuitenkin aiheutua haittaa sille, jonka luona etsintä toimitetaan. Varsinkin laaja asiakirja-aineisto voitaisiin ilman sen tarkempaa tutkimista takavarikoida, jäljentää tai ottaa haltuun jompaakumpaa mainittua toimenpidettä varten. Tällöin erityinen kotietsintä jatkuisi seulontana etsintävaltuutetun ollessa paikalla.

Edellä olevan perusteella oikea menettely kantelunalaisessa paikanetsinnässä olisi käsitykseni mukaan ollut, että asianajajalta saadun tiedon perusteella etsintä olisi keskeytetty, tutkinnanjohtaja olisi tehnyt päätöksen erityisestä kotietsinnästä ja hän olisi määrännyt etsintää varten etsintävaltuutetun.

Laite-etsinnän osalta – koska tietokone otettiin poliisin haltuun ja takavarikoitiin – olisi tutkinnanjohtajan tullut esittää tuomioistuimelle vaatimus erityisestä kotietsinnästä pakkokeinolain 8 luvun 17 §:n ja 29 §:n mukaisesti. Jos tuomioistuin olisi päättänyt etsinnän toimittamisesta, olisi se samalla määrännyt etsintävaltuutetun, jonka valvonnassa laitteeseen olisi toimitettu erityinen kotietsintä.

3.4

Muuta

Asianajaja on vastineessaan pyytänyt oikeusasiamiestä arvioimaan, olisiko syytä tehdä aloite siitä, että myös paikanetsinnän laillisuus tulisi voida jälkikäteen saattaa tuomioistuimen arvioitavaksi.

Totean seuraavani vuoden 2014 alusta voimaan tulleiden esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilakien soveltamista myös asianajajan esille nostamilta osin. Sen, antavatko muun muassa kanteluista ja tarkastuksilla tietooni saamat mahdolliset ongelmakohdat tai puutteet aiheen toimenpiteisiin, arvioin erikseen.

Totean vielä, että käsitykseni mukaan etsinnän kohteella on katsoessaan poliisin toimittaman paikanetsinnän erityiseksi kotietsinnäksi, mahdollisuus saattaa etsinnän laillisuus tuomioistuimen arvioitavaksi pakkokeinolain 8 luvun 18 §:ssä säädetyllä tavalla. Tuomioistuimen on tällöin arvioitava, onko kysymys vastoin poliisin näkemystä erityisestä kotietsinnästä, jonka edellytysten ja menettelyn arvioimiseen tuomioistuimella on toimivalta.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsityksen virheellisestä menettelystä kantelussa arvostelluissa etsinnöissä rikoskomisario B:n tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.